

AZ EMBERI JOGOK VISZONYLAGOSSÁGA

Az élethez és az örökölhető (tőke)tulajdonhoz való jog az egyenjogúságra alapozott társadalomban

Írásunk első részében az emberi jogok viszonylagosságával kapcsolatban azt vizsgáltuk meg, hogy a nyugati alapérték-rendből levezetett jelenkori emberi jogok mennyire képeznek egységes és koherens normarendszert. Jelen tanulmányunk avval foglalkozik, hogy az emberiség biológiai és szociális adottságaival összevetve mennyire kívánatos és megvalósítható a kizárólag a független egyedek közti szerződésre alapozott jogállami rend.

2. rész

A monolitikus magántulajdonjog mint abszolút emberi jog a mai társadalomban

A nyugati felvilágosodás teremtette, egyenlő egyedekre építő társadalommodell nemcsak azt tekintette alapvívmányának, hogy az egyént emancipálva, felszabadítva a rabszolgaság és a hűbériség alól „önmagának visszaadta”, hanem azt is, hogy az egyén a családtól, egyháztól és más intézmények közvetítésétől függetlenül a környezetet személyes tulajdonába veheti, birtokolhatja. Ezt nemcsak „természetesnek”, „normálisnak” kiáltotta ki (Locke), hanem azt a pragmatikus szempontot is hozzáfűzte, hogy így a természet adta javak a legjobban lesznek felhasználva.

Tekintsük most át, hogy ez a történelmi vívmány mivé vált korunk társadalmában. Két egyszerű alapkérdésre keressünk először választ:

– A mai társadalomban kik vagy mik a magántulajdonok nagy részének birtokosai;

– s mi ma a birtoklás fő tárgya?

A válaszok fényénél megvizsgáljuk, hogy a monolitikus magántulajdon-fogalom hogyan lehetne összetevőire bontható, annak érdekében, hogy a magántulajdon jog gyakorlása korlátozható legyen, ha azt a mindenkinek kijáró megélhetési jog elsődleges érvényesülése megköveteli.

1. Mint éppen említettük, a liberalizmus alapvető vívmányának tartja az egyéni tulajdonjogot, mert nézete szerint a dolgok magántulajdonba vétele az egyén szabadságán¹ túl a nemzetgazdaság javát is szolgálja; úgymond az önös egyén gondosabban sáfárkodik saját tulajdonával, mint a közösség. A liberális monolitikus magántulajdonnak elképzelt mintaalanya a 18. századbeli Robinson Crusoe, a pionír, a vállalkozó egyén.

A Locke vonalát követő amerikai alkotmány az államon kívül – amelyet az egyének saját szolgálatukra létrehoztak – kizárólag az egyéneket (*individuals*) ismeri el. De ki, mi húzódik meg ma az „egyén” jogi fogalma mögött, akinek tulajdona e fent említett alapon szent és sérthetetlen? Az individuum mint jogi absztrakció 1800-ban 80%-ban egyedi termelőt ölelt fel, azonban 2006-ban ez az USA-ban már csak a termelők 7,3%-át tette ki.

Ennek megfelelően 2004-ben a részvénytársaságok mint „egyedek” a nemzeti jövedelem 83,5%-át termelték ki, míg a valóban önálló egyedi tulajdonosok (*proprietorship*) csak 5,2%-át². Következésképpen 2007-ben az amerikai polgárok 80%-nak nem is volt örökölhető tulajdona magáningatlanain túl.

A „példás” amerikai jogrend a maga ellentétébe fordult át, hiszen a tőke-magántulajdonosok derékhadát többé nem a szűz földet feltörő pionírok teszik ki, hanem a személyes birtoklás a társadalmi szolgálat (felelősség, kötelezettségek) alól felszabadult, „jogilag megszemélyesített” részvénytár-

saságok, *societés anonyme*-ok kezébe került. A birtoklás fő tárgya pedig többé nem az otthon, a magántulajdont szimbolizáló öröklött családi vityilló, hanem a helyhez nem kötött, örökmozgó, globálisan a szempillantás gyorsaságával cikázó, megfoghatatlan tőzsdei tőkepénz.

Az egyén magántulajdonjogának általános tisztelete viszont a locke-i prototipikus helyzetre épült – amikor is a pionír egyéni vállalkozó feltöri az ugart és hasznosítja azt, s birtokba véve „értelmet ad” az ugarnak. Ez ma csak egy ritka kivétel lehet. Az „egyedek körének a részvénytársaságokra (corporations) való hallgatólagos kiterjesztése révén, mint látjuk, az utóbbiak birtokolják a társadalom vagyonának jó részét, és élvezik – ezen „átjátszás” révén, terminológiai fondorlattal³ – az egyén „emberi jogát”.

Hová lett e csak névvel rendelkező megszemélyesített társaságok mögül az egyenletes tulajdonelosztás, amely nemcsak a magántulajdon (egyéni) személyesítése révén serkentené az (ön)érdeket, és biztosítja mindenki szabadságát? Lehet, hogy a liberális ideál mindenképpen csak utópia, de akkor azt ki kell mondani, megjelölni, hogy az ebből eredt etikai nihilizmus és cinizmus kiknek kedvez. S számolni kell avval is, hogy ez negatív hatással van az átlagpolgár engedelmes törvénytiszteletére és a társadalmi összefogásra.

Valójában a mai neoliberalizmus, miközben „kényelmesen” továbbra is az önálló vállalkozó, kistermelő, kisgazda képét eszményíti és mutatja fel – a termelőeszközökbe való beruházástól is elvonatkoztatva –, a folyékony, tisztán nemzetközi átírásokból álló spekulatív nagyőketulajdon feletti rendelkezési jogot is az emberi jogok kategóriájaként igyekszik védeni.

A magántulajdon abszolút jogának legillusztrisabb elméleti védelmezői, mint F. A. von Hayek, Ludvig von Mises, W. Röpke, Milton Friedman, a svájci Mon Plerin Társaságba tömörültek. Itt csak az elmélet emberi jogi aspektusát elemezzük.⁴

2. Vizsgáljuk meg a magántulajdonlás emberi jogát a birtoklás *tárgyának* jellege szerint. Az amerikai alkotmány a független kistermelők, kisgazdák, kisbirtokosok társadalmára lett szabva.⁵ Ez az alkotmány 1787 óta nem változott. De melyek a magánbirtoklás mai fő tárgyai?

A tulajdon tárgyát lehet dologilag, rendeltetése, használati értéke szerint osztályozni. A pénzgazdaságban azonban minden a piacra kerül. A kínálatot felülmúló kereslet minden dolognak csereértéket ad. A piaci átruházhatóság révén minden tulajdont pénzmennyiségben is ki lehet fejezni – így egy tulajdonos vagyonának nagyságát is⁶ –, és ezen egyenérték szerint cserélhet gazdát.

A dologi osztályozás első csoportjába tartoznak a személyi felhasználásra fordított javak, álló- és a forgóeszközök. Ez a magántulajdonjog gyakorlásának azon alaphelyzete, amelyre való érzelmes utalással – e jogot az egyéni és személyes kötöttségű tárgyakhoz kötve mint abszolút szent és sértetlen emberi jogot – a tőkés társadalom korai szocializációja során – már a kisiskolásba belesulykolják. Ha a magántulajdon feletti kizárólagos korlátlan rendelkezés elismerése valóban csak erre a tulajdontípusra szorítkozna, ezt nemcsak a liberális, de más társadalmi modellek se vitatnák.

Más csoportot alkot azonban a termelőeszközök köre. Persze ezeket a kisiskolában mint munkaeszközöket az ásóval, kapával társítják. Valójában e csoportba költséges „tárgyak” is tartoznak. De nemcsak költségességüknél fogva élveznek kizárólagosságot, hiszen nem hozzáférhetőek mindenkinek. Ide sorolhatjuk a márkanéveket is, amelyeknek a védjegy exkluzivitást biztosít. Sokszor egy-egy márka egész földrajzi területek nevét sajátítja ki, megakadályozva, hogy maguk a bentlakók helységük nevét használják termékeik terjesztésénél. E tulajdonlás sem tekinthető a minden egyént megillető szabadság feltételének.

A harmadik csoportot alkotják a természet adta, felhasználható kincsek, erőforrások. Ezek teljes jogú korlát-

lan magántulajdonlása nem lehet emberi jog, hiszen mint megállapítottuk, mindkét alapvető nemzetközi emberi jogi szerződés félreérthetetlenül a népnek ehhez való – kollektív – előjogát kinyilvánítja. Ez persze nem zárja ki, hogy a tulajdonjog gyakorlásának egyes aspektusait ideiglenesen, koncesszió szerint magánszemélyekre ruházzák át.

Végül a fenti csoportokban szereplő tárgyakat fizikai azonosságukon túl képvisel egy pénzérték. Ma minden tulajdont általában fizetési eszközök, tulajdonképpen „állami hitellevelek” képviselnek. Ha minden dologhoz lehet pénzben kifejezett árcímét illeszteni, a világ mai „vagyon-tárgyainak” túlnyomó részét képező, mindenütt jelen lévő tőkepénzhez, amely a korlátlan gyorsasággal határokat és pénznemeket átlépő elektronikus jóváírásokból és fizetési, adásvételi ígéretekéből áll, nem lehet pénzügyi mibenlétén kívül más (fizikai) dolgokat társítani.

Mikor az egyedek (egyéni) szabadságának és kezdeményezőképességének örve alatt az ultraliberális iskola az abszolút, korlátlan magántulajdonát mint alapvető, emberi jogot védi és hangoztatja, az egyed személyi tulajdonára hivatkozik, valójában azonban a mai globalista világgazdaságban a névvel is üzérkedő vándortőke korlátlan jogait védi.⁷

3. A neoliberalizmus a magántulajdonhoz való jogot monolitikus formában deklarálja. Mi most a magántulajdonjog *monolitikus fogalmát* összetevőire bontjuk, hogy a tulajdonlás jellege szerint differenciáltan megállapíthassuk, hogy más jogok, így a léthez, az élethez, mindenki (szabad) egzisztenciájához, megélhetéséhez való jogának gyakorlása érdekében melyik aspektus hogyan szenvedhet korlátozást.

Egész általánosságban a magántulajdonjog értékek feletti (szabad) kizárólagos rendelkezést jelent. Ha nincs kizárás (kizárásos elsajátítás), nincs magántulajdon. A tulajdonjog a római jogi tradíció szerint három aspektusra bontható (a) *usus*, (b) *fructus* és (c) *abusus*. A tulajdonos tulajdonát saját maga használhatja, hasznélvezetét bérbe is adhatja,

de puszta tulajdonát át is ruházhatja (translatio) eladással, ajándékozással, s az abusus szerint egyszerűen meg is semmisítheti (puszta kizárás esete). A magántulajdonra vonatkozó jog abszolút kizárólagosságának a tulajdon minden aspektusára és minden dologra kiterjedő értelmezése egy társadalomban abszurd elképzelés. Szerencsére a nemzetközi emberi jogok két szerződése nem is mondja ki a magántulajdonhoz való jogot, de számos állam alkotmánya és törvényei azt minősítés nélkül kinyilatkoztatják. A tulajdonjogot csak összefüggésében, a tárgyak osztályozásával – mint „homestead”, és „nonhome real estate”, ingatlanok és „ingóság”-ok, bankjegyek (kölcsonlevelekben létező megfoghatatlan tőkevagyon) – lehet elbírálni, s a jogkorlátozást a tulajdon gyakorlásának egyes aspektusaihoz kötni.

A személyi tulajdon kizárólagos használata, ha az nem vonatkozik társadalmilag nélkülözhetetlen és újra nem előállítható tárgyra, alig képezi korlátozás tárgyát, ahogy a Common law mondja, „free simple absolute”.

Ez ugyanis általában nem ütközik mások megélhetéséhez és munkához való jogával⁸. Valójában csak az első magántulajdon kategóriájának tisztelete szükséges ahhoz, hogy az egyén személyes szabadságához és családi életmódjának folyamatos fenntartásához elégséges stabil „külső tér”, szférára rendelkezésre álljon.

Anélkül, hogy részletekbe mennénk, nyilvánvaló, hogy a mások munkáját értékesítő termelőeszköz-tulajdonosok tulajdonuk gyümölcsötvetésének módját, a jog átruházását, vagy éppen a termelőeszköz megsemmisítését a többieknek a megélhetéshez való joga jobban korlátozza, mint a tőkés személyi tulajdona használatát.⁹

A nyagon is lejáratott spekuláció, üzletelés szóval kell jellemezni a pénzügyi tőkével való olyan rendelkezést, amely pénzügyi elkötelezettségek (hitelek stb.) tulajdonjogát reális – direkt használható javakkal való – kereskedés nélkül nyereszkeskedésért átruházza. E műveletek egyre nagyobb mé-

reteket öltenek globális szinten, úgyhogy a pénzügyi tranzakciók javát teszik ki. Az ilyen tőzsdei és azon kívüli átruházásokat többek között gyorsaságukról és időtartamuk rövidségéről lehet felismerni. Az esetleges látszat ellenére az ilyen ügyletek java nem az „elkerülhetetlen” pénzügyi alkalmazkodásnak zseniális előérzettel való meggyorsítását szolgálja, hanem az üzerek maguk gerjesztik a folyamatot, önbeteljesítő próféciaként – leggyakrabban a nemzeti, állami jegybankok kárából származó hasznukra.

A nemzetközi tőkefelhalmozódásnak az államhatalmak egyesülését megelőző, túllépő folyamata miatt e tulajdonszektor korlátozása különösen időszerű feladat. Ha gyors elburjánzásukat nem korlátozzák, államháztartásokat, sőt államok önállóságát veszélyeztetik. E manőverek, mint említettük, többek közt rövid távú, gyors, kusza természetük révén felismerhetők, és így törvényileg korlátozhatók, különadókkal szabályozhatók.

A tulajdonjog gyakorlásának átruházási aspektusa – amelyet a római jog *abusus*nak hív – s annak öröklés által való tőkehalmozó jellegű formája külön figyelmet érdemel. A származási megkülönböztetés révén, minden egyéni érdem nélkül tőkevagyon öröklő újszülött kizárhatja a többi egyaránt tehetetlenül születő kiskorú emberpalántát az esélyegyenlőségből. A tőkének e szabad átruházási formája másokat egyenesen életképtelenné tehet, megszegve így a liberális individualista társadalombölcselet legalapvetőbb elvét: az élethez való egyenlő emberi jogot. Ennek a társadalomberendezésre gyakorolt hatását a következő fejezetben tárgyaljuk.

A magántulajdon jogáról mint emberi jogról mélyen gyökerező érdekeket takaró elvi vita folyik. Jóllehet az 1966-os, az emberi jogok tiszteletben tartását kötelezően előíró két alapvető nemzetközi ENSZ-szerződés – szemben a nem kötelező erejű 1948-as egyetemes emberi jogi nyilatkozattal – nem szól kifejezetten a magántulajdonról mint emberi jogról, de a magántulajdon szentségét és sérthetetlenségét szá-

mos állam alkotmánya és törvényhozása leszögezi. E fejezetben a (magán)tulajdon jogát röviden elemeztük a tulajdonosok, a tulajdon tárgya és jellege szerint, s arra a kétségtelen következtetésre jutottunk, hogy a bármilyen tulajdonosokra (nemzetközi konglomerátumok) és akármilyen tulajdonra (mint például a természeti erőforrások) kiterjedő, a tulajdon minden aspektusát átölelő monolitikus magántulajdonjog mint korlátozhatatlan emberi jog nem egyeztethető össze a minden ember egzisztenciáját egyenlően biztosító liberális individualista társadalommodellel.

Ha a magántulajdonhoz való emberi jogok, a személyes szabadság gyakorlása indokolja, az korlátlanul csak a személyes használatú tárgyakra vonatkozatható.

A tőkeöröklés emberi joga mint a modern „határtalan” plutokratikus dinaszticizmus tendenciájának alapja

A jelenkori nyugati társadalmi modellel elvben az egyedekre és azoknak egyenjogúságára épül. Ez annyit jelent, hogy a születő embereknek mindazt a – mondhatni „használati érték”-beli – különbségét, amit nem a természeti adottságok okoznak, a társadalomnak el kell törölnie. Ez azt jelenti, hogy a még tehetetlen újszülöttet se családneve, se más társadalmilag képzett különbség nem különböztetheti meg, csak az elkerülhetetlen istenadta tehetség; s ezen kívül a társadalom egyenlő esélyt kell biztosítson a megélhetésre, kibontakozásra.

Márpedig a magántulajdon jogának abszolút értelmezése az átruházás jogát¹⁰ is magában foglalja, kiterjeszti azt az örökölhetőségre. A tehetetlenül világra jövő – és így eleve még, a modern értelmében, „érdemtelen” – ember (tőke)vagyon várományosa lehet. De nem mindenki! Tehát mihelyt a tulajdonlás emberi jogába az öröklést is beleértjük, az egyedek (egyének?) esélyegyenlőségén már a születés pillanatában a társadalom kikerülhetetlenül csorbát ejt.

Rawls doktrínájával szemben¹¹ a tőkevagyon öröklése nem azonosítható az intelligencia és más egyéni, veleszületett, természetes adottságok kategóriájával. E jog az elnevezéshez, a neveltséghez, a névörökléshez hasonlítható, mert egyik sem a természet adománya, hanem társadalmi elhatározás tárgya. A társadalom ráaggatta, „felruházta” különbségről van itt szó. Bár a „családi és keresztnév” viszonylag egyéni, de az egyenjogú polgári társadalomban annak nem szabad több jelentőséggel bírnia, mintha az egy egyént megjelölő sorszámmot helyettesítene, akárcsak egy (beteg)biztosítási számnak. A „felvilágosultság” jogrendszere, mint írtuk, éppen a „kérvérűség” nemességének tagadását, a származás szerinti megkülönböztetés, a személyi teljesítménytől független „dinasztikus” társadalomberendezés eltörlését célozta meg.

Húzzuk tehát alá, hogy az egyének közti társadalmi egyenlőség szempontjából az örökölt vagyon – a felvilágosulás által annyira elítélt – örökölt pedigrével, a nemesi családnévvel esik egyező elbírálás alá, s nem a veleszületett tehetség okozta óhatatlan különbséggel! Emlékezzünk arra, hogy fejtegetésünk itt szigorúan az elvek ideáltipikus szintjén folyt, s még nem esett szó arról, hogy a csecsemőként született ember, köldökzsinórja elvágásának mintájára, származásának konkrét körülményei adta helyzetből – eo ipso családi beágyazás nélkül – egyáltalán „kifejthető”-e; vagyis nem tettük még fel azt a kérdést, hogy a liberalizmus alapeleme, az (önteremtette, öntervezte) egyéni egyed (?) konstituálható-e, és a kizárólag azok szerződésére alapozott rend egyáltalában valóban megteremthető-e. Itt csak arról van szó, hogy ha a tőkevagyon örökléses átruházásának emberi joga elismert, akkor az okozott (?) különbség – összevetve a *nemesivel* – *méltányosság szempontjából nem jelent valójában minőségi szocietális fejlődést*, csak azt, hogy ezentúl az egyéni érdem nélkül örökölt beleszületett származási előnyök közül egy, a vagyonöröklés – hitel- és fizetési képesség – kerül kivételzett helyzetbe, vagyis a „tőkeerősségbe” való beleszületés

különbségét beengedik az új emberi-jogi rendszerbe. Mivel a tőkeörökléses rendszer nem kevésbé sérti az esélyegyenlőség liberális egyedi emberi jogát, mint más származásból eredő veleszületett társadalmi megkülönböztetések, ezáltal volta-képpen csorba esik a liberális értékrenden.

A liberalizmus elképzelt, tökéletesen méltányos társadalmi rendszerében a tőkevagyon-öröklésnek nem lenne helye, mert különben a modern társadalom az oligarchikus dinaszticizmus irányába való elfajulásra lesz hajlamos. Ezt neveztük ökonokráciának¹², ahol ez a gazdaságilag kivételező emberi-jogi rendszer nem felel meg az egyedi *Ebenbürtigkeit* egyetemes igazságossági kritériumának.

Mint minden társadalmi jelenség esetében mielőtt avval egy korszakot jellemeznénk – és annak kihatásait, következményeit vizsgálnánk –, mielőtt tehát plutokratikus dinaszticizmusról beszélhetnénk, tudnunk kell, (a) mekkora a társadalmi magánvagyonhoz képest az örökölt tőkevagyon súlya, részaránya, (b) az öröklés hogyan oszlik meg a lakosság körében, s végül (c) egészében milyen mértékű a modern „demokratikus” társadalmakban a vagyonkülönbség.

Több megközelítésben is tanulmányozták a polgári társadalom inherens tőkeörökléses kasztrendszerét.

a) Az összvagyon és az örökölt közti különbség a gazdasági növekedést és a generációk közti elosztást (felélést-felhalmozást) jelzi. De itt e kérdést az egyenlő emberi jogok szempontjából vizsgáljuk, az egyenlőtlen rajtolási feltételek szempontjából.

Kotlikoff számítása szerint¹³ az USA-ban a vagyon 80%-a örökléses eredetű, míg Modigliani egy más számítási modellel 20%-ra teszi az örökölt vagyonrészt. Kessler Masson szimulációs modellje szerint a részarány 35–40%. A becslés nehéz többek közt azért, mert a generációk közti *inter vivos* ajándékozást, átruházást is be kellene számítani. De a becslések nagy eltérése és részlegessége csak részben tudható be a módszerbeli különbségeknek. Alapvetően a tő-

kés társadalomban a vagyoneelosztás kevésbé tanulmányozott mint, a jövedelemelosztás.

b) Ami mármost az örökölt tőkevagyon megoszlását illeti, általában a lakosság többsége nem örököl (tőke) vagyont. Az utóbbi években Amerikában a lakosság 4/5-e semmit sem örökölt. (Egyes felmérések szerint e részarány az utóbbi időben valamit mérséklődött.) Franciaországban Luc Arrondel szerint 1987-ben az örökölt vagyon 51%-át a lakosság 10%-a kapja, s ezen belül az örökölt vagyon 19%-át a lakosság 1%-a örökli.

c) Mármost társadalmaink háztartásait (*oikos*) nagy tőkevagyon-különbség jellezi. Az U.S. Bureau of the Census 2007-es jelentése szerint 2006-ban a lakosság 1%-ának átlagvagyonja 190-szerese az összátlagnak, amely különbség 1981-ben még „csak” 125-szörös volt. E különbség nagyobb, mint a személyes jövedelemkülönbség, amely pedig 1981 és 2006 között szintén nőtt. Egyébként a mindenki számára hártatlan jövőt (lehetőségeket) ígérő USA-ban e különbségek nagyobbak, mint Európában, Nagy-Britanniát kivéve¹⁴.

Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az emberek megélhetéshez való jogukat a jelen nyugati társadalmakban két (alapvetően) különböző módon gyakorolják: amíg egyik „fél” a tőketulajdonának kamatoztatásából, „tőkeelhelyezésből”, tőkevagyonának forgatásából él meg, addig a másik túlnyomóan nagyobb csoport saját munkaerejét igyekszik a piacon értékesíteni.

Ez a tőkevagyonosok és a csak munkaképesek közti társadalmi feladatmegosztás adta közrendnek tűnik. Megállapítható azonban az is, hogy szemben az Ancien Régime kiváltságos osztályaival, az örökölt tőkevagyonnal rendelkező részvénytársaságok formálisan, jogilag szabadok minden társadalmi feladat ellátásától, így például a vagyontalanok megélhetéséhez szükséges termelőeszközök biztosításától, rendelkezésre bocsátásától, vagyis a „munkaadástól”. Ez a tendencia egyre gyorsul. A munkakeresők a haszná-

latból piaci vagy akár spekulatív hiányteremtés céljából ki is zárhatók (*abusus*). Mivel a „beosztott”, alkalmazott ember foglalkoztatásáért a tőkés csoport kollektíve sem felelős, így munkanélküliség okozta „élhetetlenségéért” sem (ezért nem ismerik el a munkához való jogot elsődleges emberi jogként). Azt is láttuk, hogy az önálló termelők arányszáma csökken (McNamee 174), s így a két osztály közti elmosódás egyre kisebb, az átjárás egyre szűkebb, ezért a mai társadalmi rend csak – végső esetben a forradalom indukálta – sorozatos tulajdonreformmal korrigálható.

Az oligarchikus dinasztikus köztársaságnak mint társadalmi berendezkedésnek azonosítása szempontjából nemcsak statisztikai pillanatfelvétel fontos az örökölt (magán)-tőkevagyon viszonylagos nagyságáról és elosztásáról, hanem a nemzedékről nemzedékre való állandósulás vizsgálata, vagyis az, hogy vannak-e nagy változások – lecsúszás, emelkedés – a dinasztiák sorában.

Charles Kerwin munkatársaival¹⁵ megállapította, hogy a társadalom leggazdagabb egyötödét képező családok gyerkeinek 36%-a és a lakosság „legtőkeszegényebb” ötöde gyermekeinek szintén 36%-a egyaránt saját kategóriájában maradt. A többi leszármazottak csak kis rétegbeli feljutást vagy lecsúszást mutattak.

A tőkés munkaadó és az alkalmazott feladatmegosztása a többgenerációs öröklés révén tehát az új polgári korszaknak – az oligarchikus dinasztikus köztársaságnak – sarkalatos intézményévé vált, éppen úgy, ahogy a nemesi cím s a vele járó jogok és köteleességek jellemezték a hűbéri rendszert.¹⁶ Az új rend az emberek önrendelkezését pro forma biztosítja, és ezt társadalmi fejlődésnek nevezzük. Az új rendszernek politikai jellegzetessége, hogy a tőkehasznból, befektetésből élő osztály egyrészt mint a Gazdaságnak nevezett tőkés szféra az állami döntésekben (hallgatólagosan), elővéleményezési jogot élvez;¹⁷ másrészt, akarva-akaratlanul, a képviseleti demokráciában a valóban megválasztható jelölteket pénzbeli támoga-

tásán keresztül előre szelektálhatja. Ezen egyáltalában nem változtatnak olyan vívmányok, mint a polgárok aktív választójogának nőkre, serdülőkre stb. való kiterjesztése.

A tőke-magántulajdon jogának emberi joggá tétele és az örökléssel való átruházás jogának ebbe való belefoglalása a plutokratikus származás szerinti egyenlőtlenség intézményesítése. Ennek generációkon keresztül való érvényesítése ugyanis ezt a társadalom alapintézményévé teszi.

Az új polgári emberi-jogi rend kibontakozása talán fokozatosan megóvja a születő csecsemőt minden származás adta megkülönböztetéstől – de ez alól a tőkevagyon öröklése alapvető kivétel marad.

S ez a kizárólagossá vált kiváltság még nem is képez az új rendben szemérmesen rejtendő „szégyenfoltot”, mert az ún. „old money” fitogtatás és közsóvárgás tárgya¹⁸. A vele való „erényes” büszkélkedés az oligarchikus dinasztikiák névadásában is kifejeződik. A főnemesi házak helyébe, mint az Esterházyak, családi magánalapítványok lépnek (Carnegie stb.), s az új társadalmi szereposztás bemutatására a dúsgazdag családok utódjaik nevéhez az uralkodóházak mintájára római számot biggyesztenek nevük után, mint pl. Henry Ford II. Az amerikai elitet 1887 óta a Social Register sorolja fel. A lokális Social Registereket a pénzarisztokrata Malcolm Forbes 1976-ban az egész USA-ra kiterjedőleg egyesítette. Természetesen kihálnak családok, még ha igyekeznek is az uralkodó családok a folytonosságot, ha kell, női ágon is követni. Mégis, az 1940-es listán szereplő nevek 92% az 1977-ben is szerepelt, s 1995-ben még mindig a lista 87%-át az eredeti nevek teszik ki. S a nevek fele viseli a római számozást. A pénzarisztokráciát egy 1915-ös amerikai kongresszusi jelentés „industrial feudalism”-nak nevezi. E réteg befolyását – mint említettük a munkaadó közvetve, az ún. Gazdaság nevében, annak képviselésében gyakorolja.

A mai nyugati emberi-jogi rendnek az egyenjogú egyedekre alapozott társadalommodelltől való elhajlását Beckert

pontosan megfogalmazta.¹⁹ Beckert azt is részletesen leírta, hogy a francia, német és (anglo-)amerikai jogban a származás és a végrendelkezés meghatározta vagyónátruházás eltérő (Beckert), de a plutokratikus dinasztikus köztársaságokban a különböző részvénytársasági, tröszt- és alapítványi jogok biztosítják a tőkéből élők kollektívájának folyamatos egységét.

Összegezve az eddigiekben azt fejtettük ki, hogy a jelenleg alkalmazott emberi-jogi rendszer, amelyben az örökölhető tőkevagyon tulajdonjoga minden embernek a megélhetéshez való egyenlő egzisztenciális létjogának ellentmondhat, nem lehet az egyenjogú egyedekre alapozott szerződéses „felvilágosult” liberális társadalmi modell következetes megtestesítője.

A tőkevagyon nemzedékeken keresztül való dinasztikus öröklésének igazolására egyesek a pragmatizmus mentőövét dobják be. Egyes szerzők a vállalkozóképesség valamiféle örökölhetőségét tételezik fel, s így a tőkeöröklés a gazdaságot hatékonyabbá teszi, a közjót szolgálja. Joseph Schumpeter²⁰ ilyen értelmű fejtegetései közismertek, s nemrégén Guido Erreygers taglalta a vállalkozói dinasztiaira vonatkozó elképzeléseit. Az az elképzelés, hogy a vállalkozó fiának a „vérében” van, kisdéd korában kezdődő, meghatározó e képesség, tulajdonképpen a „kékvérűség” eugenikus (fajnemesítő), szociáldarwinista doktrínájának kapitalista változata.²¹

E genetikus feltevés csak ideológiailag megalapozott. Nemcsak az elherdált vagy meggondolatlanul befektetett örökségek támasztják ezt alá. Az utódok sikerének alapvetően más, valószínűleg szociálintropológiai okai vannak, az ember magatehetetlen családi nevelés, „nurture” módja (beleértve az összeköttetés-hálózat átvételét). Az embercsemék más és más szocializációs folyamatnak vannak alávetve, s a tőkés fia hamarabb otthonos a tőke forgatásában, mint a szénában. Jean-Paul Sartre, Albert Schweitzer unokája például önéletrajzi művében, a *Les Mots*ban (1964) leírja, hogy ő

előbb ismerte meg a szavakat, a dolgok nevét a könyvtárból, mint magukat a dolgokat.

A liberális társadalommodellre épített ideáltipikus emberi jogi rendszer következetességének vizsgálata után azt a kérdést vetjük fel, hogy az vajon egyáltalán összeegyeztethető-e a szociálintropológiai valósággal.

Az egyenjogúak szerződéses társadalommodellje és a csecsemő humánbiológiai és szociálintropológiai valósága

A magántulajdonhoz való jognak alapvető emberi jogként való alkotmányos elismerése – beleértve a tőkevagyon örökléses átruházását – ellentmond az egyenjogú egyedek egzisztenciális jogára alapozott eszményi liberális rendnek. Azt is megfigyelhetjük azonban, hogy a világtörténelem legkülönbözőbb korszakaiban és civilizációs szféráiban az elődöknek sikerült – különböző burkolt vagy kifejezett úton-módon – esélyelőnybe hozni leszármazottaikat.

Két irányban szokás erre történelmi példákat keresni: egyrészt az európai múlt nemesi rendszerében, másrészt más, sokszor archaikusnak nevezett civilizációkban, így a hindu kasztrendszerben és a muzulmán emirátusokban. A tények elfogulatlanabb vizsgálata azonban azt mutatja, hogy a kifejezetten örökléses, dinasztikus rendszereken túl a politikai hatalom és társadalmi befolyás vérségi-származási átadás nyomai nemcsak a szaúd-arábiai, jordániai vagy Marokkói Királyságban vagy az arab fejedelemségekben vannak jelen. Jelei feltűnnek a köztársaságokban is, mint Szíria, sőt bizonyos formában a nyugati, Westminster mintájú, többpárt-rendszerrel működő képviseleti demokráciák „váltórendszereiben” is. E rendszerekben a (család)név felismerhetőségének előnye alapján a széles „sógorsági” hálózat a megválaszthatóságot illetően aránytalanul nagy

előnyöket biztosít. Ez tapasztalható volt nemcsak az Indiai Köztársaságban a Ghandi családot illetően, de az USA-ban is a Bush családdal kapcsolatban. A példákat szinte tetszés szerint lehet szaporítani a többi közvetett demokráciákban is. Sőt, mint arra Adam Bellow felhívja a figyelmet, az igazságtalan társadalmakat forradalommal felforgató felszabadítók is gyakran örököszt csináltak leszármazottaikból. Ezt „forradalmi nepotizmusnak” hívják. Adam Bellow-t az örökölt társadalmi előnyök felismerésében és „elismerésében”²² biztosan segítette az a tapasztalat, hogy jómaga is élvezi, ha csak irodalmi körökben is, apja, a neves író, Saul Bellow Nobel-díjának előnyét. Mint említettük, a közgazdász Schumpeter a vállalkozói képesség, rátermettség valamiféle örökölhetőségét sejtette, míg az idézett Dawkins a dinasztikák fennállását a gének adta biológiai örökléssel magyarázza. Ennek szemmel láthatóan ellentmond az, hogy képviseleti demokráciákban házastársak, feleségek is megkönnyítve jutottak hatalomhoz, férjük nevét „örökölve”, mint Christina Kirchner asszony Argentínában; de olyan egymástól eltérő társadalmakban is, mint a Fülöp-szigeteken Corazon Aquino, vagy Srí Lankán W. R. D. Bandaranaike özvegye révén is volt rá példa.

Az egyedi utódlási esetek értelmezésén túllépve általánosabb és alapvetőbb kérdést óhajtunk megválaszolni: a tapasztalati embertudomány alapján van-e egyáltalán esély arra, hogy a modern liberalizmust követve a származás adta társadalmi diszkriminációt ki lehessen iktatni a történelemből, és az önálló, egyenrangú egyedek közti szerződésekre alapozott társadalmi berendezés példátlan „történelmi ígérete” megvalósuljon, vagy legalábbis fokozatosan közelebb kerüljön. E kérdés megítéléséhez elsősorban az emberi társadalomról kell élethű képet alkotni, megvizsgálni, mik az ember természeti adottságai alapján minden társadalom összetevői.

MOZART: VARÁZSFUVOLA.

1913. 03. 12. BUDAPESTI OPERAHÁZ (RÁDAY ARCHÍVUM)

Jelmezterv, ruharekonstrukció. OSZMI, 2010. Fotó Szebeni-Szabó Róbert

Az általános tapasztalás az emberiség egészére vonatkozóan bizonyos kétségtelen vonásokat mutat. Minden ember – a bibliai Ádámon kívül – kiskorúan, magatehetetlenül, másokra szorulva jön a világra, s önjelétől, a felnevelők befolyása nélkül nem érheti el teljes önrendelkezését. Huzamosan felnőttek segítségére szorul. Ugyanis az eddigiek nyomán azonnal felötlik a kérdés: lehet-e egyáltalán egyenlő elbánást biztosítani a csecsemőként születő embernek a családi körből való kiszakítás, a janicsárnevelés nélkül (amely egyébként részben megtörténik manapság az egyre fiatalabb korba való kötelező beiskolázással)? Ez, amely foglalkoztatta többek közt Marxot és főleg Engelst is.²³

A felnevelés intézményei szövik az ember(palánta) első szociális szálait. Így, ha ez családban történik, az első viszonyt a leszármazás adja, a vérrokonság. A „szoptatáson” túl a szocializáció folyamán átvett anyanyelvvvel egy egész kultúrháttér, felfogáskeret öröklődik.

Bármilyen legyen a szülők felnevelő indoka – a későbbi viszonzás reménye, vagy az, amit tiszta áldozatkészséggnek, altruizmusnak hívnak –, huzamos időn át az újszülött „szolgáltatásokat” kap anélkül, hogy cserében „ellentételezen”, anyagi ellenszolgáltatást tudjon érte adni. E kiindulási (alap)helyzet létét a liberális ideológia sem tagadhatja. Az „egy fedél alatt” való tartós együttélés érzelmi intenzitása kétségtelen, még ha negatív indulatokba is átcsaphat. Az ingatlan – legyen az családi ház (oikos) vagy kastély – az, amely markánsan jelképezi a (szülői) Házat, „otthont”. (My home is my castle.) A vagyonöröklés jogával foglalkozó szakirodalom továbbra is nagyban e „feudális” problematikára összpontosítja figyelmét. S országonkénti és időszakonkénti eltérő megadóztatásában keresi a nemzedékek és leszármazottak közti társadalmi egyenjogúság kulcsát²⁴. Valójában a pénzügyi globalizmus korában a vagyon öröklésének a családi ingatlan csak kis látható csücske. A nagy tőkevagyonok a földrajzilag, fizikailag alig lokalizálható

részvények és más pénzügyi részesedések formáját öltik, s a mögöttük lévő (dologi) vagyontárgyakat, befektetéseket a tulajdonos esetleg nem is tudja minden pillanatban azonosítani. Adjuk mármost e tényhez azt, hogy a családi és más meghitt kötelékek ápolásának egyik „táplálója” az ajándékozás. Nyilvánvalóvá válik, hogy a legügyesebb „fináncbakter” (pénzügyőr), adószedő is nehezen érheti tetten a nem is névre szóló részvénykötegeknek a következő nemzedékre való átruházását, adományozását, főleg ha az még off-shore trösztök és alapítványok közvetítésével történik. (Ehhez járulhat még a páncélszekrényekben rejtőző ékszerek és más kisméretű, de nagy értékű tárgyak ajándékozása.)

A szocializációs folyamat szintén kiterjed a családi kötelékek széles hálózatára. Az emberré válásnak e kikerülhetetlen körülményhalmazához – a tanítással átadott készségeken kívül – az ismeretségi körnek, összeköttetés-hálózatnak nemzedékeken keresztül való megosztása is tartozik.

A származásból adódó megkülönböztetést Nyugaton az „ancien régime”-ben és más nem-nyugati civilizációkban formálisan elismerték, elfogadták. Az egyenlő egyéni emberi jogokra épülő mai köztársaságok *feltételezik*, hogy az emberi jogok listájának fokozatos kiterjesztése, toldása-foltozása, pontosítása révén az egyének közti diszkrimináció eltörlése lehetséges. Méghozzá anélkül, hogy a tőke-magántulajdon örökléssel vagy végrendekezéssel való átruházásának jogát kifejezetten eltörölnék, vagy alkalmazását, használatát szigorúan a közjó szolgálata alá rendelnék.

A származás adta előnyök közül a „névleges” – nemesi – előnyök valóban egy „tollvonással” eltörölhetők, de a szülők vagyoni helyzetéből származó kezdeti helyzeti (in statu nascendi) előny a szocializációs folyamat miatt – és hozzáátéve az öröklést, a vagyónátruházás, az ajándékozás számos formáját – esetleg elhomályosítható, de lényegében eltörölhetetlen.

A mai kapitalista társadalomfilozófia alapjainak pragmatikus (összehasonlító) kritikai vizsgálata

A tőketulajdon öröklése az, ami szociálintropológiai okokból elkerülhetetlen

A nyugati liberalizmus, Locke és Rousseau nyomdokain haladva, a társadalom és az állam alkotmányozását kizárólag egyenjogú, -rangú (*ebenbürtig*), önálló felelős egyének közötti szabad kötelességvállalásból vezeti le, s a legtöbb az individualizmusnak elkötelezett szerző magát az államot is az egyének szerződéséből származtatja.

Ebből a társadalombölcseleti doktrínából lett levezetve az 1948-as, ún. egyetemes emberi jogokat felsoroló ENSZ-deklaráció (UDHR), amely kinyilatkoztatja az egyénnek az élethez (3.§), sőt a munkához és a megélhetéshez való egyenlő jogát (22.§ ff.), de kinyilvánítja a magántulajdonhoz való jogot is (17.§). Nemzetközi jogilag azonban csak az 1966-os két emberi-jogi ENSZ-szerződés kötelező érvényű. 1966-ban (2200A [XXI]) és az 1993-ban, a Bécsi Nyilatkozatban az ENSZ kinyilvánítja az emberi jogok elválaszthatatlan egységét. Mivel nem is feltételez az egyes emberi jogok közti összeegyeztethetlenséget, a jogi követelmények esetleges ellentmondása esetére nem fogalmaz meg (meta-)jelveket. Viszont az a tény, hogy az 1966-ban egyidejűleg megfogalmazott polgári, politikai jogok (ICCPR) és a gazdasági, szociálisak (ICESCR) mégis két, külön is ratifikálható szerződésbe vannak fogalmazva, implicit rangsorolásból ered. Tény és való, hogy a nyugati államok csak az első, a polgári-politikai jogcsomag betartását tartják feltétel nélkül kötelező erejűnek, és csak azt ratifikálták – ha megszorításokkal is, de – kivétel nélkül. Megállapítható az is, hogy a nyugati sugallatra elburjánzott ún. Human Rights Watch szervezetek – akárcsak az Amnesty International és a New York-i Freedom House – majdnem kizárólag e jogcsoport alkalmazását figyelik. Az egyetemes

emberi-jogi deklaráció (UDHR) a magántulajdonhoz való jogot monolitikusan, minősítés, megszorítás nélkül nyilvánítja ki, vagyis az a tőkére is kiterjed, s – a római jog szellemében – annak az ajándékozással és örököltetéssel való átruházását is beleérti. Jóllehet a két említett 1966-os nemzetközi ENSZ-szerződés nem veszi át az Egyetemes Deklarációból a magántulajdonhoz való jogot, azonban a nyugati államok alkotmányai általában ezt alapjognak ismerik el.

A liberális világnézet szellemében azonban elkerülhetetlenül, mindenkinek egyenlő joga volna a megélhetés, a nép rendelkezésére álló természetes erőforrások (ICCP, I.1.2§) terhére leírható osztalékra. S ez a jog meg kell, hogy előzzön minden más emberi jogot, hiszen az ember lét, egzisztencia (létfenntartás) maga, minden más jog gyakorlásának (ontológiai) előfeltétele. A liberális alapdoktrína jegyében tehát, ha ez ütközik a (tőke)magántulajdonhoz való joggal, az utóbbit ennek alá kellene rendelni.

Ha ez az alárendelés nem történik meg, a liberális világnézet alapelve, az egyének jog- és esélyegyenlősége – e *társadalom* okozta különbség miatt (!) – ténylegesen (materiatlan) nem valósul meg.

Ha mármost az individualista liberális társadalom ideáltípusát a tapasztalati valósággal vetjük össze, amint ezt fentebb megtettük, kiderül annak valóságidegensége.

Ha azonban elemzésemet követve az emberfajta nemzésének és felnevelésének (természetes) szociálbiológiai adottságait elismerjük, elfogadjuk, annak mélyreható következményei vannak.

Akkor a társadalmak konstitúciójában nem lehet többé *kizárólagos* (prototipikus) szerepet betudni annak a viszonyoknak, amelyet a piaci (csere)helyzet mintájára egyenlő, nagykorú polgárok közti – társadalmi – szerződés fejez ki. Mivel mindenki tehetetlen állapotban beleszületik egy (meghatározott) létező társadalomba, más, nem kölcsönös szabad akaratra, választásra, elhatározásra épülő, részben

egyoldalú – szülő és felserdülő közti – viszonyokat tekintetbe kell venni.

Különben de facto a mindenki esélyegyenlőségét hirdető „abolicionista” és jobbágyfelszabadító liberális doktrínából, csúsztatással, a tőkések született előjogainak szofisztikus apologetikája lesz. S az örökölhető, ajándékozható tőkevagyon révén a társadalomban óhatatlanul a dinaszticizmus oligarchikus formája válik elsődlegessé. Ezért hívhatjuk e társadalmat – más aspektusától elvonatkoztatva – egyszerűen kapitalizmusnak.

Az így kialakuló oligarchikus dinaszticizmus elburjánzása okozta érdemtelen méltánytalanság és a vele járó társadalmi egyensúlytalanságok és hatékonyságvesztés²⁵ csak – az agrártársadalmak földreformjainak mintájára végrehajtott – sorozatos (rendszeres) tulajdonreformokkal oldhatók fel. Mivel a modern transznacionális posztindusztriális fináncsőke jelenleg már világszinten szervezett és működik – elszórtan és „megfoghatatlanul” –, s az államok még alacsonyabb szinten működnek, világállamról pedig még álmodni sem lehet, a tőke spekulatív globális halmozódásának ellenőrzése, felügyelete nem lehet hathatós. Ez az ismétlődő válságok forrása.²⁶

Ha az ember elkerülhetetlen szociálbiológiai kötöttségei annyira alapvetőek, hogy annak fényénél a liberális individualista társadalommodell valóságidegennek, kivitelezhetetlennek bizonyul, elveszti az egyetemes példakép jellegét, egyedülálló globális vonzóerejét. Így „reál-típus” (pragmatikus) szinten más civilizációk értékrendjei, amelyek az ember egész létének társas beágyazottságát eleve elismerik, a társadalmi fejlődés, az emberi jólét előmozdításának mércéje szerint a nyugati eszemevilággal (eséllyel) felvehetik a versenyt. Joanne R. Bauer és D. A. Bell kiemeli, hogy az emberi jogok rendjének alapvető rendeltetése, hogy előmozdítsa és védje a vitális emberi érdekeket.²⁷ Mint másutt részletesen kifejtettük, a civilizációk konstituálta társadalmakat (a) a nem-

zés, fajfenntartás, (b) a kollektív önfenntartás – piaci vagy más munkamegosztás – valamint (c) a közös írás – anyanyelvébe átültetett – írott hagyomány tartja össze.²⁸

Az újszülött ember kifejlődése ténylegesen egy többnemzedékes „összefüggést” (szőttést) von maga után, amely viszont arra késztet, hogy az emberi jogi rendszerben a családot mint fontos jogalanyt ismerjük el. (ICCPR 23.§). A nyugati jogszemlélet szerint például a családalapításnál kizárólag az egyéni szabad párválasztás a lényeges (ICCPR 23.2§), viszont más civilizációk a családi összetartozást – úgy, mint a nemek közti bizonyos adott (nem feltétlenül rangsoroló), eltörölhetetlen különbséget – „természetes” adottságnak veszik. (Csoportjogokról van szó.²⁹) Ezen az alapon a házassági párválasztásba a két direkt érdekelten túl az öröklést adó elődöknek is van beleszólásuk. A modern liberális nyugati világszemlélet fennakad ezen a „archaikus” („kezdetleges”) helyzeten. Viszont ha a párválasztás intézményének, a „családalapításnak” tartósságát vizsgáljuk, megállapítható, hogy a kizárólag két felserdülőnek egymáshoz való pillanatnyi testi-(érzéki)-szerelmi vonzódása alapján megkötött házasságok sokkal jobban ki vannak téve az idő kopásának, a válás veszélyének, mint a szociálintropológiailag többdimenzionálisan beágyazott életközösségek.

Nem szabad átesni a ló másik oldalára sem, s azt sugalmazni, hogy a Nyugatnak más civilizációk normarendszerét kellene átvennie. Csak – mint már kifejtettük – azt kell elfogadnia, hogy a fenti érvek miatt a liberális normarendszer nem tudja felszámolni a diszkriminációt, hanem csak a dinasztikus oligarchizmust hozza kivételes helyzetbe.

Ma sok szerző fejtegeti, hogy ha egyetemes emberi jogokról akarunk beszélni, be kell vonni a „Kelet”-et, illetve „ázsiai értékeket” az emberi jogi alapszabványok módszeres kidolgozásába és rangsorolásába. Említsük meg a kínai tsinghuai egyetemen tanító, már idézett Daniel A. Bellt, aki számos tanulmány szerzője és a kollektív munka gondola-

tának kifejtője.³⁰ Bell rámutat arra, hogy egy társadalmi index szerint, amely többek között a válások számát, az életkilátást (lehetséges élethossz, FJ) (expectancy) is figyelembe veszi, nem-nyugati – esetleg tekintélyelvű – társadalmak olyan társadalomberendezéseket teremthetnek, amelyek az emberiség tényleges szociálintropológiai adottságaival összeilleszthetőbbek, harmonikusabbak, és így ténylegesen az egyén számára is kielégítőbb eredményt produkálnak.³¹

Mindazonáltal az emberi jogoknak kulturális rendszerek szerinti megközelítését³² illetően meg kell jegyezni, hogy ez a témakezelés paradox módon eurocentrikussá válik, ha a nyugati civilizációt valamiféle „keleti”-nek nevezett nem-nyugati amalgámmal állítják szembe. E dichotomikus módszer éppen az egyes nem-nyugati civilizációkat fosztja meg azonosságuktól. A többcivilizációs megközelítés további koncepcionális csapdája, ha „ázsiai” értékrendről beszélünk, mert ez is egy nyugati gyarmati-földrajzi fogalomra épít, amely, mint említettem, nem fog át egyetlen egységes civilizációs szférát sem.

Az emberi jogi normák csak akkor ígérkezhetnek egyetemesnek, ha a nyugati normarendszer mellett az arab–muzulmán, bharati és kínai civilizációs szféra értékrend elveit és gyakorlatát is kiegyensúlyozottan figyelembe veszik; ugyanis e civilizációk átfogó nagyságuknál és nagy múltjuknál fogva ma is megőrizték autonómiájukat és így azonosságukat.³³

ANKERL GÉZA

Jegyzetek

¹ Hegel: *Principles de la philosophie du droit*, 41, 44. H. de Soto és Francis Cheneval: *Realizing Property Rights*. Ruffer & Rub, 2006. „external sphere of freedom of human being”-ről beszél.

² A maradékot a szövetkezetek az ún. Partnership-ok teszik ki 12,1%. McNamee 68, 174-5, 166 és 180. Miller A. S.: *The Modern Corporate State: Private Government and the American Constitution*. Greenwood, Westport CT, 1977; Roy W.: *Socializing Capital*. Princeton UP, 1997 Perrow Ch: *Organizing*

America: Wealth, Power and the Origins of Corporate Capitalism. Princeton UP, Princeton, 2002.

³ David Harvey (*A Brief History of Neoliberalism.* Oxford UP, Oxford, 2005, p. 21) „juridical trick”-ről ír.

⁴ Ankerl G.: *A globalista utópia I: A homo globalis és a multinacionális részvénytársaságok szabad világrendje. Valóság.* 2007. 7, 1-32 l. Lásd még Harvey D. i. m. 19–22.

⁵ Beckert 73-4

⁶ F. Bastiat: *Economic Harmonies.* W. Hayden Boyres, 1850, „In our relations with one another, we are not owners of the utility of things, but of their value, and value is the appraisal made of reciprocal services.”

⁷ Jegyezzük meg, hogy mikor 1966-ban az ENSZ-beli emberi jogi vitában a munkához való emberi jog került szóba, a neoliberais nyugati körök mindjárt a nemzetközi szabadkereskedelem jogát mint munkaadási lehetőséget igyekeztek hozzáfűzni, de mert ezt inkább részvénytársaságok, mint egyedek űzik s nem mindenki jogáról van szó, nem került a szerződésbe.

⁸ Roosevelt egyébként 1935-ben, a válság idején június 19.-i beszédében világosan megkülönbözteti a védendő – családi és személyi – biztonsághoz szükséges magántulajdont (homestead) az örökölt tőkevagyontól (Beckert 189-90, McNamee 59).

⁹ Az ICESCR 8. cikkelye egyébként előírja a szakszervezetek sztrájkhoz való jogát és implicite más, a termelőeszközök tulajdonjogának használatára vonatkozó korlátozásokat. (Brawnlie 539).

¹⁰ Abutus; inter vivos transfer. (McNamee 64)

¹¹ Emlékezzünk arra, hogy Rawls az örökölt intelligenciával csoportosítja az örökölt vagyon, majd hozzáfűzi azt a bizonyítatlan pragmatikus elvet, hogy úgymond, ennek elfogadása „végül is” a társadalom legszegényebb tagjának is hasznára válik; s így kiszámítottan és önkényesen fatalista és cinikus módon becsempészi igazság-teoriájába a tőkeöröklés jogát. Bebetonozza az ökonokratikus status quo-t (Rawls [278]) mondván:

„The unequal inheritance of wealth is no more [!] inherently unjust than the unequal inheritance of intelligence. It is true that the former is presumably more easy subject to social control.”

Megállapítása lehet igaz a Teremtőben, Istenben hívő számára, de Rawls világnézetileg semleges (212) szerző, s álláspontja a társadalmi igazságosság ilyen szempontjából elfogadhatatlan.

¹² Ankerl G: *Anyanyelv*, i.m. 247.

¹³ Az itt közölt adatok McNamee-től (259 és 68) és Beckerttől (15, 300[10]) származnak.

¹⁴ Mishel L. és mások: *The State of Working America: 2006-2007.* Cornell UP, Ithaca NY, 2007, 253. H. R. Kerbo: *World Poverty: Global Inequality and the Modern World System.* McGraw-Hill, Boston, 2006. McNamee 59-60.

¹⁵ Charles Kerwin és mások: *The correlation of wealth across generations.* In: *Journal. of Political Economy.* 2003 1155–82. McNamee 61; Beckert 15-16, 18, 300.

¹⁶ Beckert 11.

¹⁷ Ankerl: *Coexisting*, i. m. 385.

¹⁸ Beckert 177, 180. McNamee 70-1. Beckert beszél „old money-ről” (18).

¹⁹ Beckert 14: „Once legal privileges derived from birth and heritability of offices were abolished, the inheritance of property was and is the central institution of social privilege in modern societies that is based not on effort, but on birth.” Beckert így folytatja (300[9]): „The reason one must speak of purely social privileging is that while different degrees of intelligence, and physical attractiveness also bestow advantages that are independent of effort and achievement, these are largely the result of nature.” Ez egyben válasz Rawls idézett félrevezető csoportosítására, ahol született intelligencia és vagyönöröklés közt nem tesz alapvető különbséget. Lásd még Beckert 11.

²⁰ Schumpeter J.: *Erbschaftssteuer*. In: *Der Deutsche Volkswirt*, 1928, 4: 110–114. Erreygers G és T. Vandervelde [szerk]: *Is Inheritance Legitimate? Ethical and Economic Aspects of Wealth Transfer*. Springer, Berlin, 1997, 16–53.

²¹ Cf. Dawkins R. *The Selfish Gene*. Oxford UP, Oxford, 1976.

²² Bellow Adam: *In Praise of Nepotism: A Natural History*. Doubleday, New York, 2003. A kifejezés „revolutionary nepotism” kifejezés Sailer Steve-nak Bellow könyvéről írt recenziójának címe (In: *National Interest*, 2003. 4). Lásd még a »természetesen« való örökléssel kapcsolatban Salter Frank K. (szerk.) kötetét: *Risky Transactions: Trust, Kinship and Ethnicity*. Berghahn Book, Oxford, 2002.

²³ Ankerl G. *Beyond* i. m. 87.

²⁴ Beckert 186–225; McNamee 251.

²⁵ Beckert 14, 300, 180.

²⁶ Ankerl G.: *A globalizáció fázisai*. In: *Új Horizont*, 2006.4; Ychs Ghai: Rights, Social Justice, and Globalization in East Asia. In: Bauer J. R. és Bell D. szerk. i.m. 241-263.

²⁷ In Bauer, J. R. és Bell, D. A. i. m. Onuma Yasuaki 123; Bauer, J. R. és Bell, D. A. p. 3: „right regime’s”, „essential purpose is: to promote and protect vital human interests”.

²⁸ Ankerl G. 2000, I. kötet, i. m. 53.

²⁹ Bauer and Bell i. m. 23.

³⁰ Bell D. A.: *Az East Meets West: Human Rights and Democracy in East Asia* (Princeton UP, Princeton, 2000) Bell főleg a szingapúri városállam társadalomberendezésével foglalkozik, a *China’s New Confucianism*-ban [Princeton UP, Princeton, 2008] pedig Kináéval.

³¹ Onuma Yasuaki 114.

³² Onuma Yasuaki 103ff.

³³ Ankerl G.: *‘Nyugat’ van ‘Kelet’ nincs*. In: Ankerl G. *Anyanyelv, Írás és Civilizációk*, Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2004, 101–120. – Jelen tanulmányom kidolgozásában nagy segítségemre voltak Farkas János professzor észrevételei.